

1853 óta a magyar zenei élet szolgálatában

Beszélgetés Tóth Lászlóval,
a Budapesti Filharmóniai Társaság elnökével

– Az 1853-ban megalakított Budapesti Filharmóniai Társaság Zenekara az ország első szimfonikus zenekara. Csodálatos és rendkívül mély hagyományt őriz tehát a Társaság, amelynek működése szinte napjainkig töretlennek mondható. Mi volt az az összetartó erő, amely ilyen sokáig megtartotta e zenekart, amely rendkívüli módon egy autonóm és demokratikus szervezet is egyben?

– Úgy gondolom, hogy az összetartó erőt maguk a zenekar tagjai és persze az aktuális vezetők teremtették meg. Ugyanakkor az együttes szervezeti egysége és a Társaság egykori jóléti intézményei (Özvegy- és Árvasegélyező Egyesülete, A Filharmóniai Társaság Barátai Egyesülete és a nyugdíjasokat segítő „Dohnányi-Egyesület”) mind hozzájárultak ehhez a múltban.

A Filharmóniai Társaság egyébként a mai napig egyesületi formában működik, mindenről demokratikusan döntünk. Ez a háttér teszi lehetővé, hogy a tagság minden esetben elhivatott legyen, magáénak érezze a Filharmónia ügyét és továbbadja a stafétabotot. Ha egy adott karmester vagy elnök ezt a formát megbontotta volna, akkor az ő személyével együtt – megítélésem szerint – a Társaság is a múlt homályába vész. Meggyőződésem, hogy a hosszú távú fennmaradás záloga a tagság lelkesedése, elhivatottsága, amit csak a demokratikus működés tud garantálni.

– Melyek voltak a zenekar legsikeresebb vagy legkülönlegesebb időszakai hosszú működése során?

– Ez a kérdés csak úgy válaszolható meg igazán, ha egy adott korszak esetében a teljes komolyzenei hangversenyéletet vizsgáljuk. Amikor a magyar kultúra aranykorát élte, akkor a Társaság is szárnyalt, amikor „belviszályok”, konfliktusok jellemezték a hazai zenei világot, akkor ezeknek a Társaság is kárvallottja volt.

Azt hiszem, a maga nemében mindegyik elnök-karnagy által irányított időszaknak megvolt a maga különlegessége, amelyben sikerek és – valószínűleg – sikertelen események egyaránt voltak. A kérdés nagyon komplex – hiszen a zenetudósok évekig elemeznek korszakokat –, ezért én is a zenekar történetének krónikására, Bónis Ferencre támaszkodnék. Ő a legutóbbi, 2005-ös jubileumi kiadványában a zenekar 19. századi aranykorának nevezte az Erkel Sándor vezette működést, az együttes 20. századának Dohnányi nevével fémjelzett időszakát pedig a „fénykor és alkony” szavakkal illette.

– Kik voltak a zenekar legmeghatározóbb vezetői? Kiknek köszönhet a legtöbbet a hazai és a nemzetközi zenei életből?

– A kezdetekben Erkel Ferenc, a 19. századi magyar operairodalom legjelentősebb képviselője – és persze a zenekar megalapításának egyik legfonto-

sabb egyénisége –, majd fia, Erkel Sándor vezette a zenekart. A századfordulón Kerner István vette át az együttes irányítását, akit a világhírű zongorista-zeneszerző Dohnányi Ernő követett. Bár Dohnányi nem elsősorban karmesteri minőségben volt ismert, negyedszázados tevékenysége során számos alkalommal vitte külföldre a Filharmonikusokat, és ismertette meg a külföldi közönséggel az együttest, valamint a magyar zenét. A második világháborút követően Ferencsik János és Kórodi András lett elnök-karnagyunk, majd a rendszerváltást követően a valamivel rövidebb hivatali időt betöltő Erich Bergel, Rico Sacconi, Győriványi Ráth György, Pinchas Steinberg töltötték be az elnök-karnagy posztot. Rajtuk kívül sokat köszönhetünk azoknak a nagynevű, külföldi vagy külföldön működő vendégdirigenseknek, akik a kezdetektől fogva inspirálták az együttest: például Nikisch Artúr, Wilhelm Furtwängler, Willem Mengelberg vagy Otto Klemperer.

– *Van-e a zenekarnak egyedi, máshoz nem hasonlítható hangzásvilága, s vannak-e sajátos előadási tradíciói?*

– A Budapesti Filharmóniai Társaság tagsága az Operaház zenekarának kiváló zenészeiből áll. Napjainkban hozzávetőleg 220 zenész dolgozik az Operaházban, abból 90 fő tagja a Társaságnak. Ez a „szimbiózis” már a kezdetektől jelen van, de ugyanígy működik a Bécsi Filharmonikus Zenekar is.

Azt gondolom, hogy az egyedi hangzásvilágot az együttes összetétele és a mindenkori zenekarvezető elvárásai, illetve ízlése határozták meg. Ezekről a Filharmonikusokkal készült hangfelvételek árulnak el a legtöbbet, vagy pedig a hangversenyekről szóló kritikák, amelyekben olyan információkat is találhatunk, hogy milyenek lehettek a Filharmonikusok más hazai, vagy éppen külföldi együttesekhez képest.

Ez a kérdés egyébként nemrég felvetődött egy zenész kollégával folytatott beszélgetésen, aki több szimfonikus zenekarral dolgozott már. Érdekes volt, amit „belülről” mondott a Társaság egységéről. Szerinte az adja meg együttesünk különlegességét, hogy zenészeink hozzászórtak az alkalmazkodáshoz, hisz az Operaházban naponta kell énekeseket vagy balett-táncosokat kísélni. Így ők sokkal „alázatosabban” követik a kottában jelzett utasításokat, és sokkal jobban figyelnek a karmesteri instrukciókra és egymásra. Egy hagyományos szimfonikus zenekari lét a zenészt „teszi a középpontba”, az Operaház viszont „megköveteli” az alkalmazkodást, a másik munkája iránti alázatot, hogy egy előadás tökéletessé váljon. Ez a zenei attitűd keveredik egyfajta felszabadultsággal, amikor ezek a kiváló muzsikások „főszereplővé” válnak, és őket ünnepli a közönség.

A zene világában minden szubjektív, nincsenek mérőszámok, amelyek pontosan mutatják egy együttes színvonalát, teljesítményét. A fenti okfejtésre sincsenek bizonyítékok, de ha valaki ellátogat egy koncertünkre, talán érezni, hallani fogja a különbséget.

– *Megalakulásától kezdve számos magyar zeneszerző művét mutatta be a zenekar. Említene ezek közül néhányat?*

– A magyar komponisták műveinek bemutatása és népszerűsítése a kezdetektől igen fontos volt a zenekar számára, így számos kortárs kompozícióval találkozhatunk a zenekar repertoárjában. Közülük kiemelendő Erkel Ferenc, Liszt Ferenc, Goldmark Károly, Dohnányi Ernő, Bartók Béla, Kodály Zoltán,

Weiner Leó, Kadosa Pál és Szokolay Sándor, ők mindannyian ajánlottak együttesünk számára művet. Kodály Zoltán például 1933-ban, a zenekar fennállásának 80. évfordulója alkalmából *Galántai táncok* című darabját ajánlotta nekünk, ami máig szerepel együttesünk repertoárján. Egykori elnök-karnagyunk, Dohnányi Ernő – a zongoristaként és zeneszerzőként is elismert világhírű művész – *Szimfonikus percek* című művét ajánlotta a Filharmonikusoknak. De a legutóbbi években is megtiszteltek bennünket ajánlásokkal: Szokolay Sándor például *II. szimfóniáját* dedikálta zenekarunknak a 145. évforduló alkalmából, legutóbb pedig Vajda János írt felkérésünkre egy művet, mégpedig a *Filharmoniai ünnepi nyitányt*, amelyet 2019-ben, a 166. évfordulóra komponált számunkra. A jövőben minden év novemberében – az 1853. november 20-i első koncertre emlékezve – ünnepi hangversenyt rendezünk, melyre minden évben más-más kortárs szerzőtől fogunk új művet rendelni. Ezzel szeretnénk folytatni a Társaság hagyományát, mellyel a mindenkori kortárs zenét támogatta.

– *Voltak külföldi komponisták, akik kimondottan ennek a zenekarnak szánták műveiket?*

– Ilyenre nem tudok példát mondani, viszont több neves komponista – például Brahms, Dvořák, Mahler, Respighi, Richard Strauss vagy Sztravinszkij – gyakran vezényelte műveit a Filharmoniai Társaság együttese élén.

Ezek között magyarországi ősbemutatók is voltak: Brahms például 1881. november 9-én zenekarunkkal játszotta el első ízben *B-dúr zongoraversenyét*

**PHILHARMONIAI
HANGVERSENYEK.**

Főbb engedélyes a magyarországi zenekar tagjai által karnagyok ERKEL FERENCZ ut szentesi által felj.
nov. 20-án és dec. 8-án, (további 1853-ki) márt. 12-én és apríl 9-én a nemz. muzeum teremben
a művek világ nagyjából a karnagyok általános példája

négy philharmoniai hangverseny
szándékmal tartás. Kiseb koncertekhez, melyeknek csak előzetes megbeszélés szükséges, az illető művekhez szükséges
karnagyokhoz is lehetnek felvétel.

**Az első vasárnap 1853-i nov. 20-án tartandó
hangverseny programja.**

1. 7-ik számú symphonia A-Dur-ban van Beethoven Lajostól.
2. Ária di bravura Mozart „Don Juan”-jából, csekki Lesniewski kisasszony.
3. Lakadalmi induló a „nyaréji álom”-ból Mendelssohn-Bartholdytól.
4. „Strucse” nyitánya Meyerbeertől.

Ezen hangversenyekre körlet nyitják, a melyre való alkalom azok Truchlinger, Wagner és Büchtemptl örök műveinek előadására találhatók.

A felvételnek mind a négy hangversenyre kártyák.		Melyek negy hangversenyre kártyák felj. az illető művekhez szükséges.	
Elsőnek	2	4	2
Másodszor csak a teremben	4	4	4
Helyj. jegy a teremben	2	2	2
Másodszor csak az E. tartomány	2	2	2
Helyj. jegy a S. tartomány	2	2	2

A hangversenyek jövedelmek egy része a muzsikusok javára fordítatik.

Kezdetre este fél 5 órakor. Az igazgató választmány.

Az első filharmoniai hangverseny (1853. november 20.) műsorlapja. A zenekart Erkel Ferenc vezényelte, helyszíne a Nemzeti Múzeum terme volt

A Filharmoniai Társaság Zenekara 1943-ban Dohnányi Ernővel az élen (Vajda M. Pál felvétele)

Erkel Sándor vezényletével. Gustav Mahler szintén a Filharmonikusokkal mutatta be első szimfóniáját 1889-ben, ugyanis ekkoriban az Operaház karmestereként működött Budapesten.

– *Ön mint a Társaság elnöke, Erkel Ferenc utódjaként nem akármilyen örökség ápolója, továbbvivője. Mennyire nehéz és összetett feladat ez? Melyek a jelenlegi és a jövőre vonatkozó tervei?*

– Nagyon megtisztelő egy ilyen rangú együtttest irányítani, és egyben óriási felelősség is. A mai világban úgy kell új utakat keresni, hogy közben ne veszítsük szem elől a múltat. A karantén-időszakban ennek jegyében elkezdtük a múltunk összes fellelhető dokumentumát digitalizálni, feldolgozni, összegyűjteni. Honlapunkon lesz megtekinthető, kereshető az eddigi legrészletesebb archívum együttesünk 167 éves múltjáról. Ebben a nagy vállalkozásban óriási segítséget kaptunk a Zenetudományi Intézettől.

Viszont sosem szabad szem elől téveszteni, hogy megváltozott körülöttünk a világ. Olyan „tartalmakat” kell létrehozni, amelyek a mai kor viszonyai között képviselik Erkel Ferenc szellemiségét, és egyben a tagság elhivatottságát is fenntartják.

Ennek jegyében az elmúlt években sokkal nagyobb hangsúlyt fektettünk kamarazenei koncertek szervezésére. Tagságunk részéről egyértelmű jelzés volt, hogy szeretnének minél többet kisebb formációkban is muzsikálni. Ezért az Óbudai Társaskörben és a martonvásári Brunsvik-kastélyban is sorozatokat indítottunk. Minden koncertünkön zenetörténészek mesélnek az adott művekről, ennek segítségével bepillantást nyerhetünk a zeneirodalom kulisszái mögé.

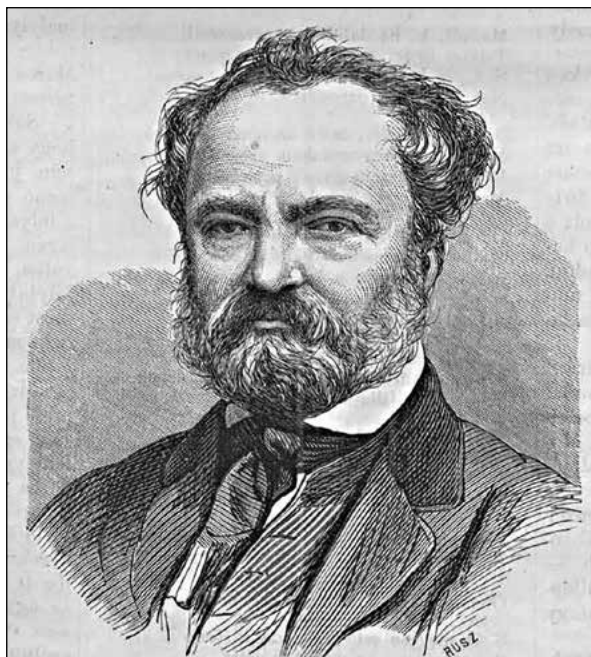
A Filharmoniai Társaság Zenekara napjainkban

Másik „újításunk”, hogy több, nagyon magas színvonalú ifjúsági programot hívtunk életre, amelyekkel a jövő generációit próbáljuk megszólítani. Ez a mai korban talán a legfontosabb feladat. Ezek az előadások a kormányzat által indított Lázár Ervin Program keretében közel 90.000 fiatalhoz jutottak volna el, ha márciusban nem áll le az ország a járványveszély miatt. Így a sorozattal eddig közel 30.000 diák találkozott, de a veszélyhelyzet elmúltával egyre szélesebb körben, a határon túl is tervezzük programunk bemutatását.

Harmadrészt egyre több digitális tartalmat, videóanyagot gyártunk, ami szintén elengedhetetlen feladata egy mai kulturális szereplőnek. Ezek között vannak szórakoztató, zenetörténeti anyagok, koncertfelvételek, de készítettünk dokumentumfilmet Csáth Géza zenei munkásságáról is.

A nagyzenekari koncerteken kívül tehát egyre több új irányt kezdünk kiépíteni. Egyetlen, de talán a legfontosabb összekötő kapocs ezek között, hogy minden területen a legmagasabb színvonalat fogjuk képviselni, ami maradandó értéket teremt és méltó a történelmi hagyományainkhoz.

Meggyőződésem, hogy csak akkor tudunk további 167 évig jelen lenni a magyar kultúrában, ha „innovatív” módon alkalmazkodunk korunk kihívásaihoz, fenn tudjuk tartani a tagságunk elhivatottságát, lelkesedését, és minden területen a legmagasabb színvonalat képviseljük, mely méltó alapítónk, Erkel Ferenc nevéhez, a kultúra iránti elkötelezettségéhez.

Erkel Ferenc arcképe (Rusz Károly fametszete: Vasárnapi Újság 1869. január 31.)

KÖZJÁTÉK

Magyar dal

Dalverseny a debreceni dalversenypályán, szept. 20-án. — (Munkácsy Mihály rajza.)

„Lapunk Munkácsy Mihály sikerült rajza után az ünnepély legfontosabb mozzanatát, a tulajdonképeni dalversenyt mutatja be közönségünknek. A dalszarnok, melyet képzünk előtűntet, a czeglédutcza végén eső nagy térségen foglalt helyet [...]. Hatvan dalárda mintegy 850 taggal gyűlt össze e napon (szept. 20.) a városház előtti téren, hogy a megállapított rendben sorakozva vonuljon el a dalszarnok helyiségéhez. A város ünnepi színt öltött s az arczokon öröm ragyogott. Lélekemelő látvány volt végig tekinteni ez ünnepélyes meneten, melynek hátterét és körzetét a vasárnapi díszben fel s alá hullámozó roppant néptömeg képezte. [...] A dalszarnokhoz érve az egyes egyletek zászlóikat két oldalt sorba állíták, s a dalárok szép rendben léptek fel a dalszarnok padjaira, hogy ott négy hang szerint osztályozva foglalják el helyeiket. – A dalversenyt rézhangszerek kísérete mellett Erkel hymnusa nyitotta meg. Az ősz maestrót szünni nem akaró éljen fogadta, mely a hymnus végével még viharosabban ismétlődött. Ezután az egyes dalárdák verseny-előadásai következtek. [...] Az összelőadások közül nagy hatása volt a »Harczos imájá«-nak és Mosonyi ez alkalomra irt művének, a »Szentelt hantok«-nak. A dalversenyt Vörösmarty »Szózata« rekesztette be, énekelve az összes dalegyletek, sőt a közönség nagy része által is. E pillanat feledhetlenül bevésődött a jelenvoltak emlékébe, s méltó arra, hogy megörökíttessék. Képünk e mozzanatot tünteti föl.” (Vasárnapi Újság, 1868. október 4.)